

О. Є. Мархевакандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри німецької мови і літератури з методикою викладання
Криворізького державного педагогічного університету

КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ПЕРЕКЛАДАЧІВ В АВСТРІЇ

У статті проаналізовано способи реалізації компетентнісного підходу щодо результатів професійної підготовки майбутніх перекладачів в Австрії. Зазначено, що освітні програми в цій країні орієнтовані на особистісний розвиток здобувачів вищої освіти. Установлено, що під час складення програм ураховано сучасний стан розвитку суспільства, а освітні цілі, що в них ставляться, зорієнтовані на затребуваність результату на ринку праці. З'ясовано, що очікувані результати навчання представлені набором професійно значущих компетентностей, які характеризують здобуття певної кваліфікації.

В основі кваліфікаційних характеристик майбутнього перекладача лежить мовна компетентність, яка базується на ґрунтовних знаннях як з іноземної, так і з рідної мов. Із мовною компетентністю тісно пов'язана культурна або міжкультурна компетентність, яка дозволяє перекладачеві бути ефективним медіатором в умовах багатокультурних контактів. Наступною в переліку є перекладацька компетентність, елементами якої є уміння розпізнавати та вирішувати проблеми перекладу й оцінювати його якість. Велике значення надається текстовій компетентності, яка вміщує знання про теорію тексту, уміння створювати власні тексти та адекватно сприймати їх. Спеціальна компетентність пов'язана зі спеціалізацією перекладача на одній або декількох предметних галузях і (завдяки поглибленій обізнаності перекладача у певній сфері) підвищує якість перекладацьких послуг. Увага приділяється надпредметній компетентності, що вміщує загальну ерудованість та енциклопедичні знання з різних галузей. Соціальна компетентність, у складі якої виділяють персональну та емоціональну, сприяє встановленню зв'язків та налагодженню стосунків із партнерами та колегами. Інформаційна компетентність є здатністю до усвідомлення і задоволення власних інформаційних потреб, пошуку інформації та ефективної роботи з різними джерелами інформації.

Доведено, що сформованість означених вище компетентностей забезпечує готовність перекладачів-випускників австрійських вищих навчальних закладів до успішного виконання завдань професійної діяльності.

Ключові слова: професійна підготовка, компетентнісний підхід, майбутні перекладачі, освітня програма, результати навчання, кваліфікація, особистісні якості.

Постановка проблеми. Модернізація вищої освіти України на засадах компетентнісного підходу орієнтує зміст професійної підготовки перекладачів на її кінцевий результат, який має бути узгодженим із потребами суспільства та ринку праці. Компетентнісний підхід дозволяє реалізувати особистісно орієнтовану модель освіти, в якій у процесі професійної підготовки фахівця має бути всебічно розвинена його особистість. Освітні цілі у межах компетентнісного підходу формулюються у термінах компетентностей, зокрема у вищій школі в такий спосіб мають бути охарактеризовані кваліфікації кожного циклу вищої освіти [1, с. 9].

Уходження України в Європейський простір вищої освіти, розширення ринку праці, підвищення мобільності трудових ресурсів потребує узгодження переліку професійних компетентностей перекладачів як результату здобуття певного ступеню вищої освіти в Україні з відповідним переліком професійних компетентностей у інших країнах Європи. За таких обставин вивчення досвіду реалізації положень компетентнісного підходу щодо професійної підготовки перекладачів у роз-

винених європейських країнах набуває особливої значущості, оскільки саме ці країни стали основою освітньої політики, що проводиться в рамках Болонського процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основні положення компетентнісного підходу в освіті висвітлено в працях таких вітчизняних та зарубіжних науковців: В. Байденко, Н. Бібік, В. Болотова, О. Локшиної, В. Лугового, О. Пометун, В. Серікова, С. Сисоєвої, Н. Фоменко, А. Хуторського та ін. Питанням вивчення зарубіжного досвіду впровадження компетентнісного підходу у сфері вищої освіти присвячені дослідження Н. Константинової, Н. Левицької, Л. Пуховської, О. Сергєєвої, К. Скиби, Ж. Таланової та ін. Незважаючи на велику кількість наукових досліджень із цієї теми є потреба у подальшому вивченні позитивного перспективного європейського досвіду в окремих галузях вищої освіти з метою його імплементації в Україні.

Мета статті – проаналізувати способи реалізації компетентнісного підходу щодо результатів професійної підготовки майбутніх перекладачів в Австрії.

Виклад основного матеріалу. Мета професійної підготовки майбутніх перекладачів в Австрії сформульована в освітніх програмах підготовки бакалаврів та магістрів. Очікувані результати навчання представлені набором компетентностей, які характеризують здобуття певної кваліфікації [2, с. 2; 3, с. 2].

Компетентність розглядається як комплекс знань, умінь, навичок і ставлень, поглядів, цінностей, що дають змогу особистості ефективно діяти або виконувати функції, спрямовані на досягнення певних стандартів у професійній галузі, визначають спроможність кваліфіковано проводити свою професійну діяльність [4, с. 66].

Якість рівня підготовки до певної роботи [5, с. 381]; офіційний результат оцінювання й визнання, який отримано, коли компетентний орган встановив, що особа досягла результатів навчання за заданими стандартами [6, с. 1]; будь-який ступінь, звання, диплом або інше свідоцтво, що видане компетентним органом і засвідчує, що визначені результати навчання досягнуті внаслідок успішного завершення визнаної навчальної програми науковці асоціюють переважно з поняттям «кваліфікація» [7]. В. Луговий вважає, що кваліфікацію можна розглядати як міру (критерій) особистісного розвитку і визначає її як стандартизований набір компетентностей [1, с. 9]. Таке бачення кореляції понять «компетентність» та «кваліфікація» дозволяє нам розглядати поняття «кваліфікація» як систематизуюче у відношенні до поняття «компетентність».

У процесі професійної підготовки у вищих навчальних закладах Австрії майбутній перекладач має оволодіти певним набором професійно значущих компетентностей, формування кожної з яких забезпечується відповідною кількістю дисциплін і практик, що поєднані у відповідні модулі. Формування компетентностей за програмами дисциплін (дисциплінарних компетентностей) є одним із перших кроків до формування професійної компетентності. Наступним етапом є трансформація дисциплінарних компетентностей до ключових або професійних. У подальшому відбувається співвіднесення цих компетентностей з інтегральною компетентністю, що є узагальненим описом кваліфікаційного рівня, який виражає його основні компетентнісні характеристики щодо навчання та/або професійної діяльності у Європейській рамці кваліфікацій, яка містить набір кваліфікацій для всієї системи освіти та підготовки кадрів [4].

В основі кваліфікаційних характеристик бакалавра в системі професійної підготовки перекладачів в Австрії лежить мовна компетентність, яка базується на ґрунтовних знаннях з іноземної та рідної мов. При цьому рідній мові приділяється не менше уваги, оскільки рівень сформованості компетентності у рідній мові визначає протікання

кожної фази акту перекладання. Вона є основою розуміння та продукування тексту [2, с. 2].

Упевнене використання обох мов не може зводитись лише до передання змісту висловлювання з однієї мови на іншу. Кваліфікований перекладач має бути фахівцем із багатомовної комунікації, бути здатним до наукового аналізу комунікаційних процесів та врахування таких факторів, як міжкультурні особливості співрозмовників, загальний контекст, інтенції учасників комунікації.

Отже, тісно пов'язаною з мовною компетентністю є культурна або міжкультурна компетентність. Сформованість культурної компетентності визначається знанням та розумінням культури робочої мови, що вміщує усвідомлення специфічних особливостей культури, цінностей, правил, способів поведінки та уможливлює успішну комунікацію в колі носіїв певної культури. Міжкультурна компетентність дозволяє перекладачеві бути ефективним медіатором в умовах багатокультурних контактів, відповідним чином сприймати та передавати партнерові з комунікації специфічний для цієї культури спосіб мислення, висловлення почуттів, запобігаючи хибному розумінню таких проявів та виникненню комунікаційних непорозумінь. Перекладач має виступати експертом із міжкультурної комунікації [9, с. 216].

Перекладацька компетентність є наступною в переліку кваліфікаційних характеристик бакалаврів та магістрів. Вона уможливлює здійснення перекладачем аналізу тексту, який детермінує подальші перекладацькі дії і впливає на вибір перекладацької стратегії, методу перекладу. Елементами перекладацької компетентності є також уміння розпізнавати та вирішувати проблеми перекладу й оцінювати якість здійсненого перекладу.

Предметом праці перекладача є текст, тому велике значення в австрійських вищих навчальних закладах надається текстовій компетентності, яка вміщує знання про теорію тексту, уміння створювати власні тексти та адекватно сприймати їх. Специфічність роботи перекладача полягає у тому, що на етапі сприйняття і розуміння він має справу з текстом на одній мові, а на етапі створення і відтворення вже на мові перекладу. У цьому процесі етап розуміння є найважливішим професійно значущим компонентом, оскільки саме від правильності розуміння почутого або прочитаного буде залежати весь подальший процес перекладу. Для усного перекладача релевантним буде також процес запам'ятовування тексту, складність протікання якого буде залежати від обсягу почутого та обізнаності у темі цієї проблеми [8, с. 110].

Спеціальна компетентність пов'язана зі спеціалізацією перекладача на одній або декількох предметних галузях. Спеціальні знання у певній сфері мають дуже велике значення для успішної

діяльності перекладача. Вони підвищують ефективність його роботи і полегшують її, зменшуючи необхідність здійснювати додаткові дослідження та пошуки. Обізнаність у певній галузі, вміння працювати зі спеціальною літературою (словниками, енциклопедіями, підручниками) підвищують якість виконаної роботи. Нові феномени (у разі наявності спеціалізації у конкретній галузі) не потребують додаткових глибоких досліджень, а є більш зрозумілими на основі вже раніше здобутих знань. Спеціальні знання у конкретній предметній галузі відіграють у процесі перекладу, особливо на етапі розуміння (навіть суттєвішу роль ніж знання мови) [9, с. 225].

Надпредметна компетентність є не менш важливою ніж спеціальна і її формуванню приділяється значна увага в освітніх програмах підготовки перекладачів в Австрії [3, с. 2]. Надпредметна компетентність уміщує загальну ерудованість та енциклопедичні знання з різних галузей (літератури, культури, історії, політики, природознавства, спорту, географії тощо). Слід зазначити, що загальна ерудованість корелюється з культурою народу і має відмінності у різних країнах. Чим більш розвинена загальна ерудиція у перекладача, тим краще він може розуміти контекст і впорядковувати запропоновану йому для перекладу інформацію.

Соціальна компетентність є невід'ємним складником кваліфікаційних характеристик магістра [3, с. 2]. Вона є важливою не лише безпосередньо для процесу перекладу, а і для суспільної діяльності перекладача: сприяє встановленню зв'язків та налагодженню стосунків із партнерами та колегами, виражається також і через вміння працювати у команді. Соціальна компетентність представлена трьома складниками: персональною, емоційною компетентностями та суто соціальною компетентністю.

До персональної компетентності належать багато особистих якостей, які є важливими для успішного виконання професійних завдань перекладача: почуття власної гідності, самовпевненість, наявність я-концепції, критичного самоприйняття, вміння долати невпевненість, страх, поводитися у стресових та конфліктних ситуаціях, самодисципліна, здатність до концентрації, цілеспрямованість. Персональна компетентність виявляється також у вмінні об'єктивно оцінювати себе як фахівця (знати про свої сильні та слабкі сторони), самостійно організовувати власну професійну діяльність, подальший особистісний та професійний розвиток, навчання [9, с. 228].

Емоційна компетентність полягає у вмінні налагоджувати, підтримувати, змінювати стосунки з іншими людьми. Емоції виражаються у соціальному контексті, через них передаються соціальні сигнали і вони мають у такий спосіб

сприяти реалізації комунікативних намірів. Слід звернути увагу на те, що вираження емоцій є культурно зумовленим феноменом і вимагає від перекладача спеціальних знань. Уміння управляти своїми емоціями позитивно впливає на різні соціальні сфери: особисті стосунки, професійне життя, ділові контакти, визнання іншими особами, подолання конфліктів і на якість наданих перекладацьких послуг у цілому.

Соціальна компетентність уможливлює досягнення поставлених цілей навіть тоді, коли для цього необхідно узгодити власні інтереси, переконання і цінності з інтересами іншої особи або команди. Соціальні та інтерактивні компоненти, що входять до цієї компетентності, впливають на поведінку і управляють нею. Таким чином, соціальна компетентність уміщує такі здібності й вміння, які допомагають успішно установлювати інтеракцію. Вона є основою для соціально-комунікативної діяльності, яка характеризується адекватним змістом та є ситуативно прийнятною. До якостей, що сприяють покращенню соціальної взаємодії, належать такі: комунікабельність, критичність (уміння конструктивно висловлювати критику та спокійно сприймати критику на свою адресу), здатність до співпраці, такт, толерантність, відповідальність, надійність, здатність пристосовуватися та інші [9, с. 229].

Велике значення у сучасному інформаційному суспільстві відіграє інформаційна компетентність майбутнього перекладача, яка також представлена в освітніх програмах підготовки перекладачів в Австрії. Сутність її полягає у здатності до усвідомлення і задоволення власних інформаційних потреб, пошуку інформації та ефективної роботи з різними джерелами інформації (як традиційними, так і електронними), вміння застосовувати інформаційно-комунікаційні технології у професійній діяльності. Важливим аспектом цієї компетентності є здатність здійснювати обробку інформації за допомогою інформаційних ресурсів із метою отримання інформаційного продукту на мові перекладу з урахуванням його міжкультурних відмінностей та прагматичного аспекту [10, с. 30].

Сформованість означених вище компетентностей забезпечує готовність перекладачів-випускників австрійських вищих навчальних закладів до доведення змісту різних комунікаційних ситуацій до відповідних цільових груп-представників різних культур за допомогою робочих мов. Вони здатні організовувати процеси комунікації на належному професійному рівні, ґрунтуючись на засадах диференційованого підходу, враховуючи багатогранність культурних особливостей народу мови перекладу. В умовах транскультурних ситуацій уміють визначати комунікаційні цілі та добирати релевантні комунікаційні стратегії.

Висновки і пропозиції. Як показало дослідження, у вищих навчальних закладах Австрії щодо результатів професійної підготовки майбутніх перекладачів застосовуються положення компетентнісного підходу. Очікуваний результат навчання представлено набором професійно значущих компетентностей. Освітні програми орієнтовано на особистісний розвиток здобувачів вищої освіти. Під час складання програм ураховано сучасний стан розвитку суспільства, а освітні цілі, що в них ставляться, зорієнтовано на затребуваність цього результату на ринку праці.

Наведені результати не вичерпують увесь обсяг можливих наукових пошуків із цієї проблеми. Подальших деталізованих досліджень потребують усі компоненти освітніх програм (предмети вивчення, дисципліни, індивідуальні завдання, контрольних заходів тощо) з метою визначення механізмів досягнення означених результатів навчання.

Список використаної літератури:

1. Луговий В.І. Компетентності та компетенції: поняттєво-термінологічний дискурс. Вища освіта України. 2009. Київ: Гнозис. С. 8–13.
2. Curriculum für das Bachelorstudium Transkulturelle Kommunikation (Version 2016). Universität Wien. 2016. 15 S.
3. Curriculum für das Masterstudium Translation (Version 2015). Universität Wien. 2015. 27 S.
4. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / під заг. ред. О.В. Овчарук. Київ: «К.І.С.». 2004. 112 с.
5. Енциклопедія освіти / гол. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер. 2008. 1040 с.
6. Про систему професійних кваліфікацій: Проект закону України від 20 грудня 2011 р. № 9625. URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/.../webproc34?>
7. Рашкевич Ю.М. Кваліфікація: як ми її розуміємо? Вища освіта: Інформаційно-політичний портал про вищу освіту в Україні та за кордоном. URL: <http://vznz.org.ua/statti/1782-kvalifikatsija-jak-my-yiyi-rozumiamo>
8. Суван-оол Е.С. Текстовая компетентность в структуре профессиональной компетентности будущих лингвистов-переводчиков. Вестник ТГПУ (TSPU Bulletin). 2013. 9 (137). С. 108–113.
9. Scheller-Boltz, Dennis Kompetenzanforderungen an Übersetzer und Dolmetscher. Das Wort. Germanistisches Jahrbuch Russland. 2010. S. 213–233.
10. Амеліна С.М., Тарасенко Р.О. Сутність та особливості поняття «інформаційна компетентність перекладача». Духовність особистості: методологія, теорія і практика. 2013. 4 (57). С. 21–34.

Markheva O. Competence-based approach to future translators' professional training in Austria

The article analyzes the ways of implementing a competence-based approach to the results of the future translators' training in Austria. It has been noted that educational programs in this country are focused on the personal development of higher education graduates. It was determined the current state of societal development is appreciated by making programs and the educational goals put in them are oriented on the labor market's demands. It is shown that the expected educational outcomes are represented by a set of professionally relevant competences that characterize a certain qualification.

At the base of the future translators' qualifications is a linguistic competence, which is based on solid knowledge of both languages: the foreign one and the mother tongue. Cultural or intercultural competence is closely related to the language competence and allows the translator to be an effective mediator in multicultural contacts. The following is a translation competence, which elements are the ability to recognize and solve translation problems and evaluate its quality. Textual competence is of a great importance and includes knowledge of the text theory, the ability to create own texts and adequately perceive them. Special competence is related to the translator's specialization in one or more subject areas and, due to the increased translator's knowledge in this field, increases the quality of translation services. Attention is paid to the super subject competence, which includes general erudition and encyclopedic knowledge in various fields. Social competence, which provides personal and emotional competence, helps to establish relationships with partners and colleagues. Information competence is the ability to understand and meet own information needs, to search the information and to work effectively with various information sources.

It is proved that the formation of all above mentioned competences ensures the preparedness of translators graduated from Austrian higher education institutions to successful carrying their professional activities.

Key words: professional training, competence-based approach, future translators, the educational program, educational goals, qualification, personal abilities.